

מסמך רקע לדיון בנושא :
**ההסכם בין מינהל מקרקעי ישראל
לבין חברות המלח
ועיקרי דוח מבקר המדינה 51ב'**

מוגש לוועדה
לענייני ביקורת המדינה

כתיבה : משה ברדה, עובד מחקר ומידע
אישור : שמוליק חדד-חזקיה, ראש צוות
עריכת לשון : מערכת "דברי הכנסת"

י"ז בחשוון תשס"ד
12 בנובמבר 2003

תוכן העניינים

1. תמצית.....עמ' 1
2. עיקרי דוח מבקר המדינה.....עמ' 2-3
3. פרטי ההסכם בין מינהל מקרקעי ישראל לבין חברות המלח.....עמ' 4
4. עתירת התנועה לאיכות השלטון לבג"ץ נגד ההסכם.....עמ' 5
5. עמדת היועץ המשפטי לממשלה בנוגע להסכם.....עמ' 6
6. מקורות.....עמ' 7

תמצית

לקראת ישיבת הוועדה לענייני ביקורת המדינה ב-18 בנובמבר 2003 בנושא "ההסכם שנחתם בין מינהל מקרקעי ישראל לבין חברות המלח", להלן מסמך רקע המציג את עיקרי דוח מבקר המדינה בנוגע לתהליכי העבודה שקדמו לחתימה על הסדר העקרוני ביוני 1996, פרטים על ההסכם שאושר באוקטובר 2003 ופרטים על העתירה שהוגשה נגדו.

1. ממצאי משרד מבקר המדינה משנת 2001 על הסדר העקרוני של המינהל עם חברות המלח:

1.1. **ליקויים בתהליכי העבודה שליוו את המשא-ומתן:** ההסדר עם חברות המלח הוא בהיקף כספי ניכר ונוגע לשטח קרקע גדול. הביקורת העלתה ליקויים בתהליכי העבודה שליוו את המשא ומתן עם חברות המלח ובסדרי קבלת החלטות במוסדות המינהל.

1.2. **מתן זכויות לחברות המלח החורגות מהנהוג במינהל:** בהסדר ניתנו לחברות המלח זכויות במקרקעין החורגות בשיעורן ובהיקפן מהנהוג במינהל בעסקאות אחרות הנעשות עקב שינוי ייעודן של קרקעות – עירוניות או חקלאיות.

1.3. **אי-בדיקת זכויות חברות המלח בקרקעות טרם החתימה על ההסדר:** המינהל לא בדק כראוי מהן זכויות חברות המלח באותן קרקעות כדי לקבוע מה ההסדר הנאות שיש להציע להן.

1.4. **אי-הבאת ההסדר לאישור מועצת מקרקעי ישראל:** למרות ייחודו של ההסדר, הוא לא הובא לאישור מועצת מקרקעי ישראל, שהיא הגורם המפקח על פעולות מינהל מקרקעי ישראל.

1. ההסכם בין חברות המלח לבין מינהל מקרקעי ישראל שאושר באוקטובר 2003:

1.1. **פרטי ההסכם:** מועצת מקרקעי ישראל אישרה ב-22 באוקטובר 2003 את ההסכם בין הנהלת המינהל לחברות המלח משנת 1996, שקובע כי הקרקעות של חברות המלח יוגדרו כקרקע עירונית ולא חקלאית. חברות המלח יקבלו זכויות בנייה בעתלית ובאילת (קרקעות בהיקף של כ-2,000 דונם), אשר שימשו אותן עד כה לייצור מלח. הזכויות בעתלית יחולקו בין המינהל לבין חברות המלח ביחס של 50%-50%, ובאילת יוענקו 30% מהזכויות לחברות ו-70% למינהל מקרקעי ישראל, והיזמות בפרויקט תהיה של המדינה.

1.2. **מטרת ההסכם:** לפי הודעת המינהל, הסכם העקרוני בין המינהל לבין חברות המלח יאפשר קידום תוכניות לאלפי יחידות דיור באילת ובעתלית.

2. **הוצאת צו ביניים המורה להימנע ממימוש ההסכם:** בעקבות עתירת התנועה לאיכות השלטון לבג"ץ, הוצא ב-29 באוקטובר 2003 צו ביניים המורה למינהל להימנע מלפעול על-פי ההסכם שנחתם עם חברות המלח.

3. **טענת התנועה לאיכות השלטון כי ההסכם נוגע בחוסר סבירות קיצונית:** בעתירתה לבג"ץ טוענת התנועה לאיכות השלטון כי הענקת הזכויות על-פי ההסכם נעשית ב"חוסר סבירות קיצונית", שבא לידי ביטוי בסעיפי ההסכם האלה:

3.1. **סיווג בלתי נכון ובלתי ראוי של הקרקעות:** מינהל מקרקעי ישראל סיווג את הקרקעות כ"קרקע עירונית" (למרות שאופי השימוש בהן עד כה אינו מתאים לסיווג כעירוני).

3.2. **היקף חריג של העסקה:** העסקה בהיקף חריג ועצום (של כ-2,000 דונם וניתנות הטבות בשווי של עשרות מיליוני דולר), תוך פגיעה קשה בעקרון השוויון והצדק החלוקתי.

3.3. **עודף בעתודות קרקע בעתלית המייתרות את הצורך בהסכם:** מצבה התכנוני של עתלית מייתר את הצורך בהסכם על הקרקעות בעתלית. היום יש בעתלית עודף עצום של עתודות קרקע לבנייה אף בלא העסקה עם חברות המלח, שנועדה לכאורה ליצור עתודות קרקע נוספות.

עיקרי דוח מבקר המדינה¹

להלן עיקרי דוח מבקר המדינה בנושא הסדר העקרוני שנחתם ביוני 1996 בין מינהל מקרקעי ישראל לבין חברות המלח, המבוסס בדיקה שנערכה בחודשים מרס-אוגוסט 2000. גל העלייה הגדול בראשית שנות ה-90 אילץ את מינהל מקרקעי ישראל להתמודד עם הצורך להעמיד מלאי גדול של קרקעות זמינות לבנייה בפרק זמן קצר. במסגרת פעילות זו החל מנהל המינהל אז לקדם תכנון של חטיבות קרקע באילת ובעתלית לצורכי תיירות ומגורים. חלק ניכר מקרקעות התוכנית בעתלית ובאילת (כ-3,100 דונם) מוחזקות בידי שתי חברות המפיקות מלח (חברות המלח). החברות השתמשו בקרקעות לצורך הפקת מלח מכוח חוזה חכירה.

1. הסדר העקרוני מיוני 1996 בין מינהל מקרקעי ישראל לבין חברות המלח:

ביוני 1996 נחתם בין המינהל לבין חברות המלח מסמך שכותרתו "עקרונות להסדר מקרקעין לחברות המלח", ועניינו זכויות הצדדים בעקבות שינוי הייעוד המתוכנן של קרקעות התוכנית. בהסדר העקרוני נקבעו התנאים האלה:

א. **קבלת זכויות בנייה:** בתמורה לפינוי מפעלי המלח יקבלו חברות המלח 40% מזכויות הבנייה במקרקעין שיפוננו, וכך יוכלו ליהנות מעליית ערכם עקב שינוי הייעוד. החברות לא התחייבו לשלם סכומי כסף נוספים למינהל תמורת הזכויות.

ב. **תכנון משותף של הקרקעות:** המינהל וחברות המלח יתכננו במשותף את הקרקעות במסגרת תכניות האב, וישאו בעלויות התכנון על-פי חלקם בזכויות.

ג. **עלויות הפינוי:** חברות המלח יישאו בעלויות הפינוי.

ד. **הקצאת קרקע חלופית לחברות המלח:** המינהל התחייב להקצות לחברות קרקע חלופית בחכירה לצורך העתקת מפעלי המלח, תמורת תשלום דמי חכירה כמקובל.

2. **הענקת זכויות בשווי של 80-90 מיליון דולר:** לפי דוח מבקר המדינה, אפשר להניח כי ההסדר היה צפוי להקנות לחברות המלח זכויות בשווי כולל של 80-90 מיליון דולר עקב שינוי ייעודן של הקרקעות בעתלית ובאילת.

3. **אישור ההסדר:** ב-10 ביוני 1996 אישרה הנהלת מינהל מקרקעי ישראל את הסדר העקרוני בפורום המכונה "הנהלה מורחבת". באוגוסט 1996 הודיע נציג חברות המלח על אישור ההסדר.

ממצאי משרד מבקר המדינה

1. **העדר עבודת מטה מסודרת וראויה בעת המשא-ומתן עם חברות המלח:** המינהל לא התבסס על תשתית מקצועית ראויה במשא-ומתן עם חברות המלח לפני החתימה על ההסדר: מנהלי המשא-ומתן לא הצטיידו בהערכת השווי הכספי של הקרקעות ושל הזכויות שיוקנו לכל צד מכוח ההסדר.

2. **ליקויים באישור ההסדר על-ידי הנהלת המינהל:** נמצא כי לנוסח ההסדר שהובא לאישור הנהלת המינהל לא צורפו ניתוחים כלכליים ומשפטיים, הערכות בדבר שווי הקרקעות הכלולות בהסדר ונתונים אחרים הנחוצים לקבלת החלטה מושכלת.

3. **העדר אישור ממועצת מקרקעי ישראל:** לפי חוק מינהל מקרקעי ישראל, התש"ך-1960, תפקידה של מועצת מקרקעי ישראל הוא לפקח על פעולות המינהל. ואולם, מנהל המינהל בחר שלא להביא את הסדר העקרוני עם חברות המלח לאישור המועצה.

P¹P מבקר המדינה, דוח שנתי 51' לשנת 2000 ולחשבונית שנת הכספים 1999U, עמ' 740-749.

4. **ליקויים בסיווג הקרקעות:** הנחת המינהל לפני הכנת ההסדר היתה כי הקרקעות באילת ובעתלית הן קרקעות עירוניות, ומכאן שצריכים לחול עליהן הכללים השינוי ייעוד קרקע עירונית. ואולם, הנחה זו אינה עולה בקנה אחד עם אופי השימוש בקרקעות בעבר, שכן המטרה העיקרית שלשמה הוקצו בעבר הקרקעות בעתלית היא חקלאות או פיתוח חקלאי. ואשר לקרקעות באילת, נקבע בחוות דעת של המינהל בשנת 1994 כי אין מדובר בקרקע עירונית.

5. **מתן קרקע חלופית לחברות המלח שלא לפי כללי המינהל:** בהסדר ניתנו לחברות המלח זכויות במקרקעין החורגות בשיעורן ובהיקפן מהנהוג במינהל בעסקאות אחרות הנעשות עקב שינוי ייעודן של קרקעות – עירוניות או חקלאיות.

לפי הנהוג במינהל בעסקאות אחרות, החוכר הנהנה משינוי ייעוד (של קרקע חקלאית או עירונית) אינו זכאי לקבל קרקע חלופית תמורת הקרקע שיעודה שונה. לעומת זאת, בהסדר העקרונית נקבע כי המינהל יעמיד לרשות חברות המלח קרקעות חלופיות להקמת מפעלי מלח. בכך איפשר המינהל לחברות ליהנות הן מזכויות בגין שינוי ייעוד הן מקרקע חלופית.

המלצות משרד מבקר המדינה

1. נוכח אי-עיון של ההסדר בהחלטת מועצת מקרקעי ישראל, ונוכח היקפו העצום של ההסדר בשטח ובכסף, חובתו של המינהל היתה להקפיד הקפדה יתרה על עבודת מטה מסודרת טרם ההסדר, ולהביא את ההסדר לאישור מועצת מקרקעי ישראל. אולם לא כך היו פני הדברים.

2. לדעת משרד מבקר המדינה, משהחליט מנהל המינהל להביא את ההסדר לאישור ההנהלה המורחבת, היה צריך לצרף לנוסח ההסדר שנמסר לחברי ההנהלה את מלוא המידע הנדרש, כדי לקיים כראוי את ההליך הנדרש בעסקה יוצאת דופן בהיקפה ובמהותה.

3. לדעת משרד מבקר המדינה, מאחר שהחלטה על העסקה עם חברות המלח היתה חריגה, הן מבחינת היקפה הכספי ושטח הקרקעות הכלולות בה הן משום אי-התאמתה להחלטות המועצה ונוהלי המינהל – היה על המינהל להביא את ההסדר לאישור מועצת מקרקעי ישראל לפני החתימה עליו, ולצרף אליו חוות דעת, ניתוחים מקצועיים ונתונים נוספים הנחוצים לקבלת החלטה מושכלת; כמו כן היה עליו להציג לפני המועצה חלופות להסדר.

4. מן הראוי היה שהמינהל יבחן לעומקה את שאלת סיווג הקרקעות כדי לגבש לעצמו עמדה בשאלה המהותית מהן הזכויות המוקנות לחברות המלח בעקבות שינוי הייעוד.

5. מינהל מקרקעי ישראל – רשות ציבורית המופקדת כנאמן על ניהול מקרקעי ישראל – חייבת להקפיד על סדרי מינהל תקין בעבודתה. רק כך אפשר להבטיח את האינטרס הציבורי שעליו היא מופקדת. גם אם ההסכם הוא תוצאה של פשרה ומיקוח, הרי שמשמעותו הכבדה מחייבת עבודת מטה מסודרת, בחינה מקצועית ראויה, תהליך מסודר של קבלת החלטות, שקיפות, פיקוח ובקרה.

פרטי ההסכם בין מינהל מקרקעי ישראל לבין חברות המלח שאושר ב-2003

בישיבת מועצת מקרקעי ישראל ב-22 באוקטובר 2003 בראשותו של מ"מ ראש הממשלה, שר התמ"ת והתקשורת מר אהוד אולמרט, התקבלה החלטה המאשרת את הסדר העקרונות שנחתם בין מינהל מקרקעי ישראל לבין חברות המלח ביוני 1996:

- 1. שינוי ייעוד הקרקע מקרקע חקלאית לקרקע עירונית:** מועצת מקרקעי ישראל אישרה את ההסכם בין הנהלת המינהל וחברות המלח (שבשליטת משפחת דנקנר) משנת 1996, שקובע כי הקרקעות של חברות המלח יוגדרו כקרקע עירונית ולא חקלאית.²
- 2. חלוקת זכויות המקרקעין בין המינהל לבין חברות המלח:** בהסכם שאישרה המועצה יחולקו זכויות המקרקעין בעתלית בין המינהל לבין חברות המלח ביחס של 50%-50%, ובאילת יוענקו 30% מהזכויות לחברות ו-70% למינהל מקרקעי ישראל והיזמות בפרויקט תהיה של המדינה.
- 3. החלת הוצאות הפינני על חברות המלח:** כל הוצאות הפינני בקרקעות אלו יחולו במלואן על חברות המלח, והן מתחייבת לפנות את המפעלים בתוך 24 חודשים מיום אישור התוכנית.
- 4. עלויות התכנון והפיתוח:** עלויות התכנון, הפיתוח וכו' יחולו על הצדדים לפי חלקיהם, והחברות מוותרות על זכויותיהן הקודמות במקרקעין ממועד חתימת הסכם זה.
- 5. מטרת ההסכם:** לפי הודעת המינהל, הסכם העקרונות בין המינהל לבין חברות המלח יאפשר קידום תוכניות לאלפי יחידות דיור באילת ובעתלית על שטח כולל של כ-2,000 דונם שעליהם יש לחברת המלח חוזי חכירה.³

משמעות ההסכם בין חברות המלח לבין מינהל מקרקעי ישראל:

לפי ההסכם, יקבלו חברות המלח זכויות בנייה בעת שינוי ייעוד קרקעות בהיקף של כ-2,000 דונם בעתלית ובאילת – קרקעות אשר שימשו אותן עד כה לייצור מלח (בעיקר לבריכות אידוי). חברות המלח יקבלו 50% מזכויות הבנייה על הקרקעות בעתלית ו-30% מזכויות הבנייה על הקרקעות באילת לאחר שינוי ייעודן לקרקע המשמשת למגורים.⁴

צמצום היקף העסקה בעקבות דוח מבקר המדינה: בעקבות הביקורת של מבקר המדינה על העסקה צומצם היקפה בשליש, משטח של כ-3,000 דונם לכ-2,000 דונם.⁵

---

²P²P דרור מרמור, "המינהל יפצה את משפחת דנקנר בעשרות מיליוני ש"ח", **מעריב**, 23 באוקטובר 2003.
³P³P עופר פטרסבורג, "מועצת מקרקעי ישראל אישרה הטבות ענק למשפחת דנקנר", **YNET – ידיעות אחרונות**, 22 באוקטובר 2003.

⁴P⁴P התנועה לאיכות השלטון בישראל, U הודעה לעיתונות, 27 באוקטובר 2003, אתר האינטרנט של התנועה, H www.mqg.org.il.UHU

⁵P⁵P דרור מרמור, "המינהל יפצה את משפחת דנקנר בעשרות מיליוני ש"ח", **מעריב**, 23 באוקטובר 2003.

עתירת התנועה לאיכות השלטון לבג"ץ נגד ההסכם

ב-27 באוקטובר 2003 עתרה התנועה לאיכות השלטון לבג"ץ נגד השר אהוד אולמרט ומועצת מינהל מקרקעי ישראל. התנועה ביקשה מבית-המשפט להוציא צווים על תנאי שיורו לשר אהוד אולמרט ולמועצת מקרקעי ישראל להימנע מלפעול על-פי ההסכם שנחתם בין המועצה לבין חברות המלח שבשליטת משפחת דנקנר.

1. טענה כי ההסכם נוגע בחוסר סבירות קיצוני: לטענת התנועה לאיכות השלטון, הענקת הזכויות על-פי ההסכם נעשית בחוסר סבירות קיצונית, שכן ההסכם מעניק לחברות המלח הטבה כספית במקרקעי המדינה, העומדת על-פי חוות דעת מטעם מינהל מקרקעי ישראל על עשרות מיליוני דולר.

חוסר הסבירות נובע בין היתר מהגורמים האלה:

א. סיווג בלתי נכון ובלתי ראוי של הקרקעות: לטענת התנועה, מינהל מקרקעי ישראל סיווג באופן בלתי נכון ובלתי ראוי את הקרקעות כ"קרקע עירונית" (אף שעד כה אופי השימוש בהן אינו מתאים לסיווג כעירוני, שהרי הקרקעות שימשו בעיקרן לבריכות לאידוי מלח), במקום שיסווגו כ"קרקע חקלאית" או כ"קרקע בעלת סיווג מיוחד".

ב. היקף חריג של העסקה: העסקה היא בהיקף חריג ועצום, ויש בה פגיעה קשה בעקרון השוויון והצדק החלוקתי.

ג. פגיעה בסדרי מינהל תקינים: התנועה טוענת כי ההסכם נערך תוך פגיעה קשה בסדרי מינהל תקינים, מתוך הסתמכות פגומה על "הסדר עקרונית" שנחתם בין הצדדים בשנת 1996, בלי לתקן את רוב הפגמים היסודיים שעליהם עמד היועץ המשפטי לממשלה בחוות הדעת שלו, הן בנוגע להסכם העקרונית הן בנוגע להסכם הסופי, ובכלל זה שאלת סיווג הקרקע.

ד. ההסכם מנוגד לחוק מינהל מקרקעי ישראל: התנועה טוענת כי ההסכם, תוכנו ונסיבות כריתתו מנוגדים ניגוד חמור לחוק מינהל מקרקעי ישראל.

ה. עודף בעתודות קרקע בעתלית המייתרות את הצורך בהסכם: בעניין הקרקעות בעתלית, התנועה מבקשת צו על תנאי שיורה לשר ולמינהל לנמק מדוע לא יימנעו מלחתום על ההסכם בכל הנוגע לקרקעות אלו לאור מצבה התכנוני של עתלית, שיש בה גם היום עודף עצום של עתודות קרקע לבנייה. עתלית יכולה להכפיל את עצמה פי-ארבעה ועדיין יישארו עתודות קרקע אף בלא העסקה עם חברות המלח, שנועדה לכאורה ליצור עתודות קרקע נוספות.

ו. הסכם בעל משמעויות תקדימית רחבה: הענקת הזכויות לחברות המלח במקרה זה היא בעלת משמעויות תקדימית רחבה, ומעוררת חשש להמשך עסקאות כגון זו שבהן מוענקות לבעלי ההון זכויות במקרקעי המדינה.⁶

2. הוצאת צו ביניים על הימנעות מביצוע ההסכם: השופט אליהו מצא הוציא ב-29 באוקטובר 2003 צו ביניים ארעי המורה למינהל מקרקעי ישראל ולמועצת מקרקעי ישראל להימנע מלפעול על-פי ההסכם שנחתם עם חברות המלח (שבשליטת משפחת דנקנר). כמו כן הורה השופט למשיבים להגיש את תגובותיהם עד לסוף חודש נובמבר 2003, ואז תוחזר העתירה לעיון השופט.⁷

⁶P⁶ התנועה לאיכות השלטון בישראל, U הודעה לעיתונות, 27 באוקטובר 2003, אתר האינטרנט של התנועה, H www.mqg.org.il.

⁷P⁷ התנועה לאיכות השלטון בישראל, U הודעה לעיתונות – צו ביניים ארעי בעתירת התנועה לאיכות השלטון נגד הסכם חברות המלח, 29 באוקטובר 2003, אתר האינטרנט של התנועה, H www.mqg.org.il.

עמדת היועץ המשפטי לממשלה בנוגע להסכם

דרישה כי מועצת מקרקעי ישראל תנהג בחומרה בנושא סיווג הקרקעות: היועץ המשפטי לממשלה אליקים רובינשטיין דרש ביולי 2003 משר התמ"ת אהוד אולמרט שמועצת מקרקעי ישראל תנהג בחומרה בנושא סיווג הקרקעות של חברות המלח.

היועץ המשפטי לממשלה ביקש להדגיש עוד לפני הדיון הצפוי במינהל שכשיש ספק אם מדובר בקרקע עירונית או חקלאית, יש לנהוג בעניין בפרשנות לחומרה.

לדברי היועץ המשפטי, "האחריות לקרקעות המדינה מחייבת גישה אשר בראש ובראשונה מביאה בחשבון את האינטרס הציבורי. האינטרס הציבורי כולל גם הוגנות כלפי צדדים מתקשרים, ואין הוא כולל התפשטות המדינה מנכסיה".

דרישה לגישה מצומצמת וזהירה לנוכח היקף העסקה: לטענת היועץ, כאשר מדובר בהחלטות כבדות משקל, שעניינן נכסים בהיקף של לא פחות מ-2,250 דונם, גישת המועצה בפרשנותה צריכה להיות מצומצמת וזהירה, כמו בשאלת סיווג הקרקע, ועליה לנהוג במקרה של ספק לחומרה ולא לקולא.

לדבריו, נוסף על שאלות בדבר היקפי העסקה, על הפרשנות להיות מצומצמת לחומרה לטובת הציבור, ולהימנע מלתת תווית של קרקע עירונית לקרקע חקלאית כדי לא לגרום לאובדן נכסי ציבור.⁸

תגובות נוספות להסכם בין המינהל לבין חברות המלח

א. יו"ר קק"ל: יחיאל לקט, יו"ר קק"ל (בעלת הקרקע בעתלית), קרא במועצה להקמת ועדת חקירה "לבדוק איך חתמו ב-1996 על מסמך כזה, ללא סמכות והרשאת המועצה".

ב. שלמה בן אליהו, מבכירי מועצת מקרקעי ישראל: שלמה בן אליהו, מבכירי המועצה, תמך בהחלטה, והדגיש כי המינהל עשה טעות בשנת 1996, אך כעת מאוחר מדי לתקן אותה: "אם תבטל המדינה הסכם כתוב, אף אחד מבחוץ לא יעשה איתה יותר עסקים".⁹

PT⁸TP טובה צימוקי ועופר פטרסבורג, "רובינשטיין: לנהוג בחומרה בעניין קרקעות תעשיות מלח", YNET – ידיעות אחרונות, 28 ביולי 2003.

PT⁹TP דרור מרמור, "המינהל יפצה את משפחת דנקנר בעשרות מיליוני ש"ח", מעריב, 23 באוקטובר 2003.

מקורות

מבקר המדינה, דוח שנתי 51ב' לשנת 2000 ולחשבונות שנת הכספים 1999.

התנועה לאיכות השלטון בישראל, הודעה לעיתונות, 27 באוקטובר 2003, מתוך אתר האינטרנט, www.mqg.org.il

התנועה לאיכות השלטון, הודעה לעיתונות: צו ביניים ארעי בעתירת התנועה לאיכות השלטון נגד הסכם חברות המלח, 29 באוקטובר 2003, מתוך אתר האינטרנט, www.mqg.org.il T

מרמור דרור, "המינהל יפצה את משפחת דנקנר בעשרות מיליוני ש"ח", **מעריב**, 23 באוקטובר 2003.

פטרסבורג עופר, "מועצת מקרקעי ישראל אישרה הטבות ענק למשפחת דנקנר", **YNET – ידיעות אחרונות**, 22 באוקטובר 2003.

צימוקי טובה ועופר פטרסבורג, "רובינשטיין: לנהוג בחומרה בעניין קרקעות תעשיות מלח", **YNET – ידיעות אחרונות**, 28 ביולי 2003.